

คู่มือการผลิตไม้ดอก กรมส่งเสริมการเกษตร

ธรรมรักษา

- ข้อมูลทั่วไป
- ความสำคัญทางเศรษฐกิจ
- ลักษณะทางพฤกษศาสตร์
- ชนิดและพันธุ์ธรรมรักษา
- ปัจจัยที่มีผลต่อการเจริญเติบโต
- การเตรียมดิน
- การปลูก
- การดูแลรักษา และการใช้ประโยชน์

ข้อมูลทั่วไป

ชื่อไทย	ธรรมรักษา
ชื่อสามัญ (Common name)	Heliconia
ชื่อวิทยาศาสตร์ (Scientific name)	Jasminum Heliconia sp.
ชื่อวงศ์ (Family)	Heliconiaceae
ถิ่นกำเนิด (Native)	เขตร้อนของทวีปอเมริกา และหมู่เกาะในแถบทะเลแคริบเบียน

ความสำคัญทางเศรษฐกิจ

ธรรมรักษาเป็นไม้ดอกเขตร้อนชนิดหนึ่งที่กำลังได้รับความนิยมเพิ่มขึ้น มีการปลูกและนำเข้ามาขายแล้ว ส่วนมากนิยมปลูกไว้ริมหน้าต่างและใช้สำหรับตัดดอกบูชาพระ ปัจจุบันธรรมรักษาได้รับความนิยมมากขึ้น มีการนำพันธุ์ใหม่ ๆ เข้ามาจากต่างประเทศ ที่ชื่อดอกมีสีสวย ดอกบานทน เพื่อตัดดอกเป็นการค้า เกษตรกรส่วนมากจะปลูกพันธุ์ดอกเล็กสำหรับตัดดอกเป็นการค้า พันธุ์ ดอกใหญ่ยังไม่มีปลูกตัดดอกเป็นการค้ามากนัก โดยมากจะปลูกกันในหมุ่ไม้กระถางประดับพันธุ์เนื่องจาก ต้นพันธุ์ราคาสูงและมีการเจริญเติบโตที่ช้ากว่า

ธรรมรักษาบางพันธุ์เหมาะสำหรับปลูกดูเล่นเป็นกอๆ หรือจัดสวนตกแต่งบริเวณ นอกจากจะปลูกสำหรับตัดดอกใช้ในประเทศแล้วยังมีการส่งออกไปตลาดต่างประเทศ ในปี พ.ศ. 2534 การส่งออกดอกและต้นธรรมรักษามีมูลค่าถึง 115,489บาท ประเทศรับซื้อคือ ญี่ปุ่น ฮองกง และซาอุดีอาระเบีย (จากด่านตรวจพืช) ในต่างประเทศมีการปลูกเป็นค้าที่ฮาวาย ฟลอริดาประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศเนเธอร์แลนด์ และประเทศในทวีปอเมริกาใต้ (คอสตาริกา จาไมกา ฮอนดูรัส เป็นต้น) เนื่องจากดอก

ธรรมชาติวิทยามีความสวยงามหลายขนาดและยังให้บรรยากาศของเมืองร้อน ในอนาคตจึงเชื่อว่าธรรมชาติวิทยาจะเป็นไม้ตัดดอกที่อยู่ในความนิยมอีกชนิดหนึ่ง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ธรรมชาติวิทยาเป็นพืชล้มลุกข้ามฤดูหรือหลายฤดูลักษณะอวบน้ำยืนต้น (Herbaceous Perennial) ลำต้นใต้ดินแบบเหง้า (Rhizome) คล้ายขิง ส่วนเหนือดินเรียกว่าลำต้นเทียม ซึ่งประกอบด้วย กาบใบเรียงซ้อนสลับกันคล้ายกาบกล้วย ใบมีลักษณะคล้ายใบกล้วย ลักษณะของกอแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ **กอแน่น** กอลักษณะนี้ เหง้าจะมีข้อชิดกันทำให้หน่อใหม่เกิดชิดโคนต้นเดิมจึงทำให้กอมีลักษณะแน่น **กอขยายกว้าง** กอลักษณะนี้เหง้าจะมีข้อห่างกันทำให้หน่อเกิดใหม่เกิดห่างต้นเดิมกอขยายกว้างอย่างรวดเร็ว

ช่อดอกจะเกิดขึ้นที่กลางลำต้นเทียม ช่อดอกประกอบด้วย ก้านช่อดอก (Peduncle) ก้านต่อระหว่าง ใบประดับ (Rachis) ใบประดับ (Bract) ซึ่งรองรับดอกอยู่ เรียงสลับกันเหมือนรูปเรือ ใบประดับ อาจอยู่ในระนาบเดียวกันหรือต่อกันก็ได้แล้วแต่พันธุ์ ใบประดับมีหลายสี (แดง, ชมพู, เหลือง, และแสด) ภายในกลีบประดับจะมีดอกคล้ายดอกกล้วยเล็ก ๆ เรียงกันอยู่แถวเดียว ดอกนี้เรียกว่า ดอกจริง ซึ่งเป็นดอกสมบูรณ์เพศ แต่ละดอกมีกลีบเลี้ยง 3 กลีบ และกลีบดอก 3 กลีบ ทั้งหมดนี้ จะหลอมติดกันเป็นหลอดภายในมีเกสรตัวผู้ 6 อัน ซึ่งจะเจริญเพียง 5 อัน อีก 1 อันเป็นหมัน รั้งไข้อยู่ใต้กลีบเลี้ยงและกลีบดอก ภายในมี 3 ช่องเป็นผลนุ้ม เมล็ดคล้ายเมล็ดกล้วย แข็ง ผลสุกมีสี น้ำเงิน ถ้าเป็นชนิดที่มาจากทวีปอเมริกา และมีสีแดงถ้ามาจากหมู่เกาะแปซิฟิก

ชนิดและพันธุ์ดอกธรรมชาติวิทยา

ชนิดและพันธุ์ธรรมชาติวิทยา ธรรมชาติวิทยาถ้าแบ่งตามลักษณะของช่อดอก จะแบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ ช่อดั่ง และช่อห้อย ช่อดั่งมักเรียกว่า ก้ามกุ้ง, ส่วนช่อห้อยเรียกว่า ก้ามกั้ง

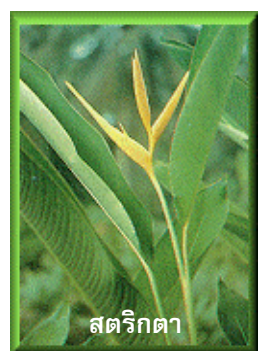
ธรรมชาติวิทยาพวกช่อดั่ง (Upright)

1. พวก **ชิตาคอร์รัม (H. psittacorum)** เป็นธรรมชาติวิทยาชนิดเล็กที่มีความสูง 0.6-2 ม. ขยายกอเป็นวงกว้างอย่างรวดเร็ว ช่อดอกตั้งมีลักษณะคล้ายปากงูหรือการเรียกชื่อผิดบ้าง ออกดอกตลอดปี พวกชิตาคอร์รัมนี้มีหลายพันธุ์ เช่น แซสซี (Sassy-สีชมพู), เลดี้ได (Lady Di-สีแดงเข้ม), แอนโดรมีดา (Andromeda-สีส้มแดง), ฟุเซีย (Fuchsia-สีแดงม่วง), พาราเคท (Parakeet-โคนประดับสีเหลืองครีม ปลายสีแดงหรือชมพู) และลูกผสมของชิตาคอร์รัม เช่น โกลเดนทอร์ช (Golden Torch-สีเหลือง) ซึ่งนิยมปลูกตัดดอกขายในปัจจุบันเพราะมีกลีบดอกหนา และสีสดใส

2. พวก **สตรีกตา (H. stricta)** หรือก้ามกุ้งเล็กเป็นธรรมชาติวิทยาเล็กอีกชนิดหนึ่งความสูง 0.5-2.5 ม. ช่อดอกตั้งมีลักษณะคล้ายก้ามกุ้ง ใบประดับ

ชิตาคอร์รัม

สตรีกตา

แบน ออกดอกตลอดปี พันธุ์ต่าง ๆ เช่น จาไมกันแคระ (Dwarf Jamaican-สีแดงหรือชมพู), บักกี้ (Bucky-สีแดง)

3. พวก แองกัสตา (H. angusta) เป็นธรรมรักษาขนาดเล็ก ความสูง 0.6-2 ม. ช่อดอกตั้ง ดอกมีสี สันสดใส และมักจะออกดอกในช่วงเทศกาลคริสต์มาส และปีใหม่ เช่นพันธุ์ ฮอลิเดย์ (Holiday-สีแดง), คริสต์มาสสีส้ม (Orange X'mas-สีส้ม), และคริสต์มาสสีเหลือง (Yellow X'mas-สีเหลือง)

4. พวก บอเจียนา (H. bougaeana) เป็นธรรมรักษาขนาดใหญ่ ความสูง 2-4 ม. ช่อดอกตั้ง มีขนาดใหญ่ใบประดับอ้วนกลม และมีสีแดงชมพูเป็นมันคล้ายผ้าซาติน

บอเจียนา

5. พวก บีไฮ (H. bihai) หรือกำมกั้งใหญ่ เป็นธรรมรักษาขนาดใหญ่ ความสูง 2-4 ม. ช่อดอกตั้ง คล้ายกำมกั้งเสียใบไม้ ดอกอาจยาวได้ถึง 16 นิ้ว มีหลายสี บางชนิดออกดอกเป็นฤดูและบางชนิดออกดอกตลอดปี เช่น พันธุ์คาเมฮามา (Kamehamaha-สีแดง ปากสีเหลือง), ลอบสเตอร์คลอว์วัน (Lobster Claw I-สีแดง ปากมีแถบสีขาวใต้แถบสีเขียว), ลอบสเตอร์คลอว์ทู (Lobster Claw II-สี ส้มแดง ปากมีแถบสีเหลือง), เยลโลว์ แดนเซอร์ (Yellow Dancer-สีเหลือง), ชอคโกแลต แดนเซอร์ (Chocolate Dancer-สีชอคโกแลต ปากมีแถบสีเหลืองใต้แถบสีเขียว)

6. พวก แคริเบีย (H. caribaea) เป็นธรรมรักษาขนาดใหญ่ ความสูง 3-4.5 ม. ช่อดอกตั้ง มีขนาดใหญ่และซ้อนกันแน่น ออกดอกตลอดปี เช่นพันธุ์ โกลด์ (Gold-สีเหลืองทอง), เพอพูเรีย (Purpurea-สีแดง), ครีม (Cream-สีเหลืองครีม)

แคริเบีย

7. พวก แวกเนอร์เรียนา (H. wagneriana) เป็นธรรมรักษาขนาดกลาง ความสูง 1.8-2 ม. ช่อดอกตั้ง คล้ายกับพวกบีไฮ แต่ใบประดับที่ยังไม่บานมีลักษณะซ้อนกันเหมือนก้างปลา ออกดอกเป็นฤดู เช่น พันธุ์เรนโบว์ (Rainbow-สีเหลืองแกมเขียว แก้มสีแดงหรือชมพู)

8. พวก อินเดียกา (H. indica) หรือธรรมรักษาดอกเขียว ความสูง 2-5 ม. ใบประดับจะมีสีเขียว ส่วนใบจริงจะมีได้หลายสีตั้งแต่ เขียวเหลือง, เขียว ไปจนถึงเขียวออกแดง ธรรมรักษาชนิดนี้มักใช้ ใบประกอบการปักแจกัน หรือใช้ตกแต่งสวนเพื่อเพิ่มสีสัน

ธรรมากรรษาชนิดดอกห้อย (Pendent)

1. **พวก รอสตราต้า (H. rostrata)** หรือปากนกแก้ว เป็นธรรมากรรษาขนาดกลาง ความสูง 1.5-2 ม. ช่อดอกห้อย ใบประดับมีสีแสดตอนปลายสีเหลือง ลักษณะคล้ายปากนกแก้ว ออกดอกเป็นฤดู
2. **พวก ชาร์เตซี (H. chartacea)** เป็นธรรมากรรษาขนาดกลาง ความสูง 1.8-2 ม. ช่อดอกห้อย พันธุ์ เซ็กซี่พิงค์ (Sexy Pink-สีชมพู)
3. **พวก เพนดูลา (H. pendula)** เป็นธรรมากรรษาขนาดกลาง ความสูง 1.5-2 ม. ช่อดอกห้อย พันธุ์ ไบรท์เรด (Bright Red-สีแดงสด ดอกสีขาว) ออกดอกตลอดปี
4. **พวก คอลลินเซียนา (H. collinsiana)** เป็นธรรมากรรษาขนาดใหญ่ ความสูง 3.6-4.5 ม. ใบประดับสีแสดเข้ม และมักจะมึนวลสีขาวทั่วไป ออกดอกเป็นฤดู

ปัจจัยที่มีผลต่อการเจริญเติบโต

1. แสง (Light) พันธุ์ธรรมากรรษาที่ปลูกเป็นการค้าส่วนใหญ่จะเป็นไม้กลางแจ้งมีความต้องการแสง 100% เพราะว่าจะมีผลต่อการออกดอกและสีของดอก
2. อุณหภูมิ (Temperature) พบว่ายังไม่มึนผลโดยตรงต่อการกระตุ้นการออกดอก แต่ถ้าอุณหภูมิสูงขึ้นจะกระตุ้นให้ดอกออกเร็วขึ้น ธรรมากรรษาแต่ละพันธุ์ต้องการอุณหภูมิที่แตกต่างกันไป เช่น ต้องการอุณหภูมิ 21-35 องศาเซลเซียส และจะหยุดการเจริญเติบโต 10 องศาเซลเซียส

การเตรียมดิน

ธรรมากรรษาสามารถปลูกได้ดีในดินที่เป็นกรด ไปจนถึงด่างเล็กน้อย (pH ประมาณ 5.4-6.2) ดินควรเป็นดินร่วนซุยมีอินทรีย์วัตถุสูงและระบายน้ำดี ควรใช้ปุ๋ยคอกและปุ๋ยสูตร 15-15-15, 16-16-16 ซุปเปอร์ฟอสเฟต ครึ่งช้อนชา คลุกเคล้ากัน รองก้นหลุมก่อนปลูกด้วย

การปลูก

ระยะปลูก ควรใช้ 1 x 1 เมตร ถึง 2 x 2 เมตร รดน้ำเข้าเย็นขณะเริ่มปลูกใหม่ ๆ และช่วงแรกควรอยู่ในร่ม ก่อนประมาณ 1 เดือน หากต้องปลูก ลงแปลงเลยในช่วงแรกควรพรางแสงด้วยซาแรน

การดูแลรักษาและการใช้ประโยชน์

การดูแลรักษา

1. การให้น้ำ ธรรมรักษาเป็นพืชที่ไม่ชอบน้ำและ วิธีการให้น้ำควรให้แบบกล้วยไม้ คือ ใช้เรือเดินตามร่องแล้วฉีดพ่นมาบนแปลง ถ้าธรรมรักษาได้รับน้ำไม่เพียงพอจะมีผลต่อคุณภาพของดอกและอายุการปักแจกัน

2. การใส่ปุ๋ย ธรรมรักษาตอบสนองต่อการให้น้ำ + ปุ๋ย n ในช่วงแรก ของการเจริญเติบโตเราควรใส่ปุ๋ยคอก สลับกับปุ๋ยวิทยาศาสตร์สูตร 16-16-16 เพื่อช่วยเร่งการเจริญเติบโต ทางด้านลำต้น รวมทั้งการแตกหน่อแตกกอด้วย n ช่วงการออกดอก จะใช้ปุ๋ยที่มีธาตุฟอสฟอรัสสูงเพื่อเร่งดอก เช่น 10-30-10 หรือ 13-13-21 และที่สำคัญควรให้ธาตุเหล็กเพิ่มเติมเพื่อจะทำให้ใบเข้มและสีดอกสด

3. การตัดดอก หลังจากปลูกจนต้นสูงมีใบประมาณ 4-5 ใบก็จะให้ดอก หรืออายุของต้นประมาณ 1 ปี ธรรมรักษาสามารถทำเป็นไม้ตัดดอกได้ ทั้งดอกเล็กและดอกใหญ่ แต่พันธุ์ดอกเล็กปลูกเป็น ไม้ตัดดอกได้ดีสามารถใช้ประโยชน์ได้มาก ส่วนพันธุ์ดอกใหญ่จะให้ปริมาณดอกน้อยกว่า การตัดดอกในบ้านเรานิยมตัดดอกเมื่อบานประมาณ 1 - 1/3 ดอกแล้ว ส่วนในต่างประเทศนิยมตัดเมื่อเห็นใบประดับแรกผลิออกมา แต่ดอกยังไม่โผล่ ดอกธรรมรักษาหลังจากตัดดอกจะคงอยู่ในสภาพเดิม จะไม่บานอีกต่อไป

การตัดดอกประเภทดอกใหญ่จะตัดระดับดิน มักจะริดใบทิ้ง และตัดก้านใบเหนือช่อดอกเล็กน้อย เพื่อป้องกันการบอบช้ำของใบประดับส่วนดอกเล็กให้ตัดใบและเหลือใบยอดไว้ 1-2 ใบ อายุการปักแจกันจะอยู่ได้ประมาณ 1-2 สัปดาห์ แล้วแต่พันธุ์และการดูแลรักษา ดอกไม้นั้น

4. โรคแมลง และการป้องกันกำจัด

- **โรคโคนเน่า และรากเน่า** ที่เกิดจากเชื้อรา จะเป็นมากในฤดูฝน ควรฉีดพ่นยากันราเดือนละครั้ง

- **โรครากปม** เกิดจากไส้เดือนฝอย จะทำให้ต้นเหี่ยวทั้งต้น, แคระแกรนไม่สมบูรณ์ เนื่องจากไส้เดือนฝอยไปดูดท่อน้ำ และท่อนอาหารป้องกันกำจัด โดยใช้ยาพวกไวเดทแอลราดลงพื้นเป็นครั้งคราว เดือนละ 1 ครั้ง

การใช้ประโยชน์

1. ไม้ตัดดอก
2. ไม้กระถาง
3. ตกแต่งสวน